

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060204

DOM
2018-06-15
Stockholm

Mål nr
M 4931-17

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2017-05-02 i mål nr M 3200-14, se bilaga A

PARTER

**Klagande och
motpart U P**

Ombud: Advokaten V F

Klagande och motpart

Staten genom Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

Ombud: Advokatfiskalen H M

SAKEN

Ersättning enligt 31 kap. miljöbalken m.a.a. utökning av naturreservatet Kanterboda i Örebro kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen avvisar U Ps yrkande om ändring av mark- och miljödomstolens dom såvitt avser ersättning med 162 500 kr för marknadsvärdeminskning på bostadshuset beläget i anslutning till reservatsområdet.
2. Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens domslut under punkten 1 på så sätt att det belopp som staten ska betala i ersättning till U P bestäms till 3 523 000 kr jämte ränta enligt 5 § räntelagen från den 5 juni 2013 tills betalning sker, dock längst till och med en månad efter dagen för lagakraftvunnen dom. Sker betalning senare än en månad efter dagen för lagakraftvunnen dom ska ränta utgå från den dagen enligt 6 § räntelagen fram till dess betalning sker.

Dok.Id 1409330

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00–16:30
		E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se		

3. Vardera parten ska stå sin rättegångskostnad i Mark- och miljööverdomstolen.
-

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

U P har – som han slutligen bestämt sin talan – yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska tillerkänna honom ersättning för förlust av bergstensmassor med 1 782 660 kr, ytterligare ersättning för marknadsvärdeminskning på restfastigheten, försämrad arrondering m.m. med 875 000 kr och ersättning för marknadsvärdeminskning på bostadshuset beläget i anslutning till reservatsområdet med 162 500 kr samt att det ska utgå ett tillägg om 25 procent på dessa belopp och att beloppen ska räknas upp med KPI. Han har vidare yrkat fullt ut bifall till sitt yrkande i mark- och miljödomstolen om ersättning för egna rättegångskostnader med 300 369 kr.

Staten har – som staten slutligen bestämt sin talan – yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska sätta ned det belopp som **U P** tillerkänts i ersättning för marknadsvärdeminskning på reservatsområdet till 1 780 000 kr och helt avslå **U Ps** yrkande om ersättning för marknadsvärdeminskning på restfastigheten, försämrad arrondering m.m.

Parterna har bestritt varandras ändringsyrkanden och har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

PARTERNAS TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Parterna har i Mark- och miljööverdomstolen åberopat samma omständigheter och lagt fram samma bevisning som i mark- och miljödomstolen.

U P har till stöd för sin talan, i tillägg till vad som angetts i mark- och miljödomstolen, uppgett i huvudsak följande.

Länsstyrelsen har inför beslutet om bildande av naturreservat inte gjort en fullgod konsekvensutredning i enlighet med 4 och 6 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning. Hade dessa områdesbeskrivningar och konsekvensanalyser varit korrekta och kompletta samt funnits tillgängliga inför beslut om detta

reservat, hade dessa entydigt klargjort att det inte finns tillräckliga motiv och skäl samt inte heller naturvärden för att inrätta naturreservatet.

Förlorade möjligheter att nyttja upplag av varp

U P har drabbats av en ersättningsgill skada, då L Gård hindras att utnyttja redan bruten bergssten. De förarbetsuttalande som mark- och miljödomstolen i denna del hänvisar till har ringa värde, eftersom lagstiftarens övervägande om tillståndsplikt för husbehovstäckter inte infördes. I stället är prop. 1972:111 bil. 2 s. 334 f. relevant när det gäller frågan om pågående markanvändning. Där anges att det ska vara fråga om en grundad och generös tillämpning av begreppet pågående markanvändning. Både faktisk användning av marken samt en normal och naturlig rationalisering av den ska beaktas. Detta bekräfts även av rättsfallet NJA 2015 s. 323.

Utnyttjandet av upplag av tidigare sprängd bergskross från angränsande kalkbrott är pågående markanvändning. Upplaget av varp är betydande, ca 27 000 ton. Detta skulle sammantaget räcka till 6,28 kilometer väg med vändplan. Gården är relativt stor med både skogs- och jordbruk, hyresbostäder och ekonomibyggnader och har ett betydande behov av bär- och fyllnadsmassor för skogsvägar, dräneringsanläggningar för jordbruk och byggnader. Upparbetning och utnyttjande av varpen har pågått på fastigheten sedan mitten av 1980-talet. Frågan om varaktigt övergivande är inte relevant. Den begränsade överväxt som bitvis skett på några av de östligaste varphögarna påverkar inte på något sätt varpens kvalitet eller möjligheten för dess fortsatta tillvaratagande och utnyttjande. Upplagen i syd är i stort upparbetade. Upparbetning av varpupplagen i ost är påbörjade, men har nu stoppats av reservatsbeslutet. Länsstyrelsen kände till att varpen fanns på platsen inför bildandet av reservatet, men har medvetet negligerat detta.

Försämrad arrondering

En stor försämring har skett vad gäller möjligheterna att få till enhetliga och rationella lösningar för skötsel och brukandet av fastighetens skog. Reservatet innebär att en tidigare helt enhetlig och homogen fastighet i princip och i praktiken klyvs i två delar. Möjligheterna för L Gård att bedriva skogsbruk och andra relaterade näringsverksamheter på fastigheten är helt annorlunda mot tidigare. Att kunna köra transporter

av virke rätt igenom området är helt omöjligt. L Gård måste nu lägga mycket mer tid och resurser på att planera och genomföra skogsskötsel så att dessa inte riskerar att beröra det skyddade området. Gården måste även förutse, ta hänsyn till och kompensera för den framtida utvecklingen av naturreservatet, t.ex. hanteringen av mark- och dikesavvattningen till och från reservatsområdet och utvecklingen av skadeinsekter.

Rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen

Frågan om ersättning är komplicerad. L Gård har tidvis tvingats avstå från nödvändig skötsel och sedvanlig utveckling av gårdens fastigheter och näringsverksamheter för att kunna driva frågan. Länsstyrelsens bristfälliga underlagsmaterial och negligering av konsekvensutredningen har tagit omfattande tid och resurser från gården och kan inte bekostas av gården. Vidare har länsstyrelsen inte gett Regelrådet tillfälle att yttra sig över bildandet av reservatet, något som kan anses vara ett krav enligt förordning (2011:118) om myndigheters inhämtande av yttrande från Regelrådet. Detta har lett till en större arbetsbörda för L Gård. Värdet av den tid som läggs ner vid gården är långt högre än 300 kr per timma.

Staten har till stöd för sin talan, i tillägg till vad som angetts i mark- och miljödomstolen, anfört i huvudsak följande.

Marknadsvärdesminskning på restfastigheten, försämrad arrondering m.m.

Att reservatsområdet delar skiftet i två separata delar saknar betydelse då det naturliga brukandet av det berörda skiftet, med undantag för det mindre området i anslutning till reservatet för vilket U P tillerkänts begärd ersättning, inte har gått genom reservatet. Inga nya fastighetsgränser har tillskapats i fastighetskartan till följd av reservatsbeslutet. Skogsbruket inom fastigheten har före det nu aktuella reservatsbeslutet haft att beakta det angränsande reservatet Kalkberget och Kanterboda. Någon bevisning för att marknaden skulle betrakta fastigheten som sämre arronderad till följd av det utökade reservatet har inte heller presenterats. Den bevisning som åberopats till stöd för att marknadsvärdet på restfastigheten har minskat avser frågan om generell s.k. stigmaeffekt och har inget att göra med försämrad arrondering av fastigheten.

När det gäller de brukningsmässiga förhållandena finns det en naturlig drivningsdelare inom reservatet. Virket från skogen har sedan tidigare transporterats i terrängen till vägar norr respektive söder om reservatet. Här har reservatsbeslutet inte förändrat förutsättningarna på något sätt. Den reducerade näringsverksamheten kompenseras genom ersättningen för marknadsvärdesminskningen inom reservatsområdet. U Ps resonemang om förväntad ökning av skadedjur och ökat behov av mark-avvattning på restfastigheten till följd av reservatsbeslutet är endast hypotetiska.

Statens värderare, som bedömt marknadsvärdespåverkan på hela fastigheten, har inte funnit att någon marknadsminskning på restfastigheten, stigmaeffekt eller försämrad arrondering har uppkommit till följd av reservatsbeslutet. Mark- och miljööverdomstolen har i mål nr M 9199-09 bortsett från påstående om stigmaeffekt på restfastigheten. Inverkan på marknadsvärdet till följd av att förväntningsvärden går förlorade ersätts inte. Det framgår inte av mark- och miljödomstolens domskäl om förväntningsvärden som minskad handlingsfrihet, flexibilitet och begränsning i framtida rådighet och användning av fastigheten beaktats i beloppet 450 000 kr.

Marknadsvärdesminskning inom reservatsområdet

Det är inte korrekt att statens värderare, till skillnad från U Ps, inte stämt av värdet av reservatsområdet för intrång enligt ortsprismetoden. Marknadsvärdet har stämts av mot ett relevant ortsprismaterial.

När det gäller jaktvärdet efter restriktioner har statens värderare, till skillnad från U Ps, tagit hänsyn till att föreskrift A8 ändrats av regeringen till att inte omfatta jaktorn och jaktpass. Detta borde föranlett mark- och miljödomstolen att lägga statens värdering till grund för värdering av jaktvärde efter restriktioner. U Ps värdering kan inte tillmätas större tilltro än statens. Statens värdering återspeglar korrekt marknadsvärdesminskningen inom reservatet och ska därmed läggas till grund för bedömningen av ersättningsnivån.

Förlorade möjligheter att utvinna och sälja bergstensmassor (varp)

Staten delar inte U Ps beskrivning av förhållandena på platsen, att det endast finns begränsad växtlighet på de utpekade varphögarna och att det finns tydliga kör-

vägar till varpmassor. Detta framgick vid synen, såsom mark- och miljödomstolen konstaterar i domskälen. Staten har varken vitsordat att varpen ligger i tydliga, lättillgängliga upplag eller var inom reservatet varpen finns. Vid synen var det svårt att klarlägga platserna för flera av de påstådda upplagen och i flera fall även svårt att peka ut och urskilja vad som utgjorde stenkross och naturligt berg.

Rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen

När det gäller ersättning för eget arbete och tidsspillan anser staten att utdömd ersättning mer än väl tillgodoser de kostnader som varit skäligen påkallade för att tillvarata U Ps rätt. I denna bedömning ska särskilt beaktas att han tillerkänts full ersättning för ombudskostnad i mark- och miljödomstolen.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Omfattningen av Mark- och miljööverdomstolens prövning

U P har först efter att prövningstillstånd meddelades i målet yrkat ändring av mark- och miljödomstolens dom såvitt avser ersättning för marknadsvärdeminskning om 162 500 kr för bostadshuset beläget i anslutning till reservatsområdet. Enligt 50 kap. 25 § andra stycket rättegångsbalken får klaganden inte ändra sin talan att avse annan del av tingsrättens dom än den som har uppgetts vid överklagandet. U Ps yrkande om ersättning för värdeminskning på bostadshuset ska alltså avvisas. Mark- och miljööverdomstolen prövar därmed inte mark- och miljödomstolens dom i den delen.

Bedömningen av U Ps rätt till ersättning

Rättsliga utgångspunkter

Enligt 31 kap. 2 § miljöbalken gäller expropriationslagens (1972:719), ExL, regler vid ersättning enligt ifrågavarande kapitel i miljöbalken om inte annat stadgas där. Av 31 kap. 4 § miljöbalken framgår att fastighetsägaren har rätt till ersättning på grund av beslut som innebär att mark tas i anspråk eller att pågående markanvändning inom berörd del av en fastighet avsevärt försvåras. 31 kap. miljöbalken innehåller inte några

bestämmelser om vilka skadetyper som är ersättningsgilla. Således ska expropriationslagens bestämmelser tillämpas. Av 4 kap. 1 § första stycket ExL framgår att vid expropriation av en del av en fastighet, *intrångsersättning* ska betalas med ett belopp som motsvarar den minskning av fastighetens marknadsvärde som uppkommer genom expropriationen. Vidare ska även *övrig skada* som uppkommer för ägaren genom expropriationen ersättas. I samma bestämmelses andra stycke anges att *därutöver ska ytterligare intrångsersättning betalas med 25 procent av marknadsvärdeminskningen*.

Villkoret i 31 kap. 4 § miljöbalken att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt ska försvåras innebär att s.k. förväntningsvärden inte kompenseras. Att fastigheten fortsättningsvis inte kommer att kunna nyttjas eller utvecklas på sätt som förutsätter ändrad markanvändning är alltså inte avsett att grunda någon rätt till ersättning. Villkoret avseende pågående markanvändning anses allmänt ge utrymme för tolkning i flera avseenden (begreppen ”pågående markanvändning”, ”berörd del av fastigheten” och ”avsevärt försvårande” är inte entydiga). Tolkningssvårigheterna gör sig särskilt gällande när det som i detta fall rör sig om en fastighet som nyttjas för olika former av ekonomisk verksamhet. (Se Bengtsson m.fl., Miljöbalken, Zeteo 2017-06-05, kommentaren till 31 kap. 2 och 4 §§.)

Avsevärt försvårande av pågående markanvändning på reservatsområdet

Att skogsbruket inom reservatsområdet avsevärt försvårats genom reservatsbeslutet och att U P således är ersättningsberättigad med anledning av inskränkning-arna i skogsbruket råder det inte tvist om.

När det däremot gäller U Ps yrkande om ersättning för förlust av möjligheten att tillgodogöra sig bergstensmassor har staten bestritt att detta utgör pågående markanvändning på reservatsområdet och har anfört att skogsbruk och utvinning av bergstensmassor inte båda kan utgöra pågående markanvändning där. Mark- och miljööverdomstolen anser för sin del att visst tillgodogörande av bergstensmassor inte skulle ändra områdets huvudsakliga karaktär av skogsmark och att den pågående markanvändningen i form av skogsbruk därmed inte utesluter ett tillgodogörande av bergstensmassor.

Mark- och miljödomstolen har funnit att verksamheten avseende bergstensmassorna inte har utgjort pågående markanvändning på reservatsområdet. Denna slutsats synes främst grundad på att upplagen av bergstensmassor inom reservatsområdet under lång tid har legat orörda. Mark- och miljööverdomstolen anser emellertid att verksamheten inte kan bedömas med utgångspunkt i den ”tekniska” avgränsning som uppkommit genom reservatsbeslutet. Utredningen ger enligt Mark- och miljööverdomstolens mening stöd för att U P sedan slutet av 1980-talet kontinuerligt har tillgodogjort sig de stenmassor som sedan tidigare lagts upp på fastigheten i anslutning till det ned-lagda kalkbrottet. Genom avtalet med Anders Schakt AB har bergstensmassorna kunnat bearbetas och användas för eget behov eller försäljning. Verksamheten har utgått från de bergstensmassor som varit lättast tillgängliga närmast kalkbrottet och successivt arbetat sig fram mot upplagen längre bort nordöst om kalkbrottet. De senare upplagen är inte fysiskt åtskilda från upplagen närmast kalkbrottet på ett sätt som inne-bär att verksamheten som sådan kan anses omfatta enbart massorna närmast kalk-brottet. Att upplagen inom reservatsområdet under lång tid har legat orörda kan mot denna bakgrund inte anses innebära att de inte ingår i den pågående verksamheten att tillgodogöra sig bergstensmassor. Det har inte framkommit att denna verksamhet varit olovlig. U P har genom reservatsbeslutet kommit att slutligen förlora rådigheten över upplagen inom reservatsområdet. Under sådana förhållanden måste reservatsbeslutet anses ha medfört att verksamheten avseende bergstensmassorna inom reservatsområdet avsevärt försvårats. Till skillnad från mark- och miljödomstolen finner Mark- och miljööverdomstolen därmed att U P är ersättningsberättigad även i detta avseende.

Bestämmande av ersättningen

Den huvudsakliga näringen på U Ps fastighet är skogsbruk. *Intrångsersättningen* ska därför bestämmas med utgångspunkt i fastighetens marknadsvärdeminskning såsom skogsfastighet betraktad. I detta avseende delar Mark- och miljööverdomstolen mark- och miljödomstolens bedömning att intrångsersättningen ska bestämmas till 1 930 000 kr avseende marknadsvärdeminskning för reservatsområdet liksom skäl-igen uppskattade 450 000 kr för marknadsvärdeminskning för restfastigheten på grund av försämrad arrondering m.m. Därtill kommer, i enlighet med mark- och miljödomstolens dom som inte har överklagats i den delen, 70 000 kr avseende ökade skotnings-

kostnader. Inträngsersättningen med hänsyn till fastighetens marknadsvärdeminskning ska därmed sammantaget bestämmas till 2 450 000 kr. På detta belopp ska ett tillägg om 25 procent göras enligt 4 kap. 1 § andra stycket ExL, dvs. sammantaget **3 062 000 kr**. Mark- och miljödomstolens dom ska således inte ändras i denna del.

Fråga är därefter vilken rätt till ersättning U P har med anledning av att han har förlorat rådigheten över bergstensmassorna på reservatsområdet. Enligt Mark- och miljööverdomstolens mening kan förlusten av bergstensmassorna inte antas medföra någon marknadsvärdeminskning på fastigheten såsom skogsfastighet betraktad. Det är i stället fråga om förlust av en ekonomisk verksamhet som är knuten till U P som fastighetsägare, dvs. en *övrig skada* i ExL:s mening. Om fastighetsägaren på detta sätt förlorar en förtjänstmöjlighet som beror på personliga eller tillfälliga omständigheter ska detta kompenseras som annan ersättning i den mån skadorna uppfyller de allmänt gällande kriterierna inom skadeståndsrätten för vad som är ersättningsgillt. (Se Dahlsjö m.fl., Expropriationslagen, Zeteo 2015-04-15, Kommentaren till 4 kap.) Det är här fråga om förlust av en konkret, inte endast tilltänkt, förtjänstmöjlighet. Det allmänna skadeståndsrättsliga kravet att skadan ska vara en direkt följd av den skadevällande handlingen är därmed uppfyllt.

Beslutet måste alltså anses ha orsakat U P också övrig skada utöver den skada som ersätts i form av intrångsersättning med anledning av inskränkningarna avseende skogsbruk på reservatsområdet. U P har tillerkänts intrångsersättning för reservatsområdet med utgångspunkt i att den huvudsakliga markanvändningen där är skogsbruk. Beräkningen av ersättningen för annan skada hänförlig till förlust av bergstensmassorna får därmed utgå från att ett tillgodogörande av dessa upplag inte nämnvärt skulle påverka områdets karaktär av skogsmark och därmed inte heller den intrångsersättning som har utgått härför. Med utgångspunkt i den utredning som U P har lagt fram bedömer Mark- och miljööverdomstolen att ett successivt uttag över tid i området närmast kalkstensbrottet, motsvarande uppskattningsvis 10 000 ton, inte skulle ha förändrat reservatsområdets huvudsakliga karaktär av skogsmark. Vid en samlad bedömning och med beaktande av den offert från Anders Schakt AB som U P har åberopat, innefattande ett erbjudet pris om 32 kr/ton, finner Mark- och miljööverdomstolen därför att U P ska till-

erkännas ersättning med 320 000 kr för förlust av bergstensmassor. Eftersom det är fråga om ersättning för övrig skada ska något 25-procentigt påslag inte utgå. Parterna är däremot ense om att uppräknings med KPI ska göras. U P ska således till-erkännas ytterligare ersättning med **320 000 kr** uppräknat med KPI. Mark- och miljödomstolens dom ska ändras i detta avseende.

Det sammantagna beloppet 3 382 000 kr (3 062 000 + 320 000) ska uppräknas med KPI. KPI i juni 2013 var 313,99 och det senast kända är 327,10 (april 2018). Sammantaget uppgår beloppet avrundat till **3 523 000 kr**.

Rättegångskostnader

När det gäller rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen gör Mark- och miljööverdomstolen inte någon annan bedömning än den som mark- och miljödomstolen har gjort. U P får således anses skäligen tillgodosedd för rättegångskostnader där med det belopp som dömts ut. Mark- och miljödomstolens dom i detta avseende ska alltså inte ändras.

U P har i Mark- och miljööverdomstolen, till skillnad från i mark- och miljödomstolen, tillerkänts viss ersättning för förlust av bergstensmassor. Han har i övrigt inte haft framgång med sitt överklagande. Statens överklagande har inte bifallits till någon del. Sammantaget sett är omständigheterna sådana att vardera parten bör svara för sina rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2018-07-13

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Karin Wistrand, Mikael Hagelroth och Hans Nyman, referent, samt tekniska rådet Börje Nordström.

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2017-05-02
meddelad i
Nacka strand

Mål nr M 3200-14

KÄRANDE
U P

Ombud: Advokaten V F

SVARANDE
Staten genom Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

SAKEN
Skadestånd; bildande av naturreservatet Kanterboda i Örebro kommun

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen beslutar att staten ska utge ersättning till U P med 3 117 000 kr jämte ränta enligt 5 § räntelagen från den 5 juni 2013 tills betalning sker, dock längst till och med en månad efter dagen för lagakraftvunnen dom. Sker betalning senare än en månad efter dagen för lagakraftvunnen dom ska ränta utgå från den dagen enligt 6 § räntelagen fram till dess betalning sker.
2. Mark- och miljödomstolen förpliktar staten att ersätta U P för rättegångskostnader med sammanlagt 285 321 kr, varav 210 000 kr utgör ombudsarvode. På beloppet ska utgå ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom till dess betalning sker.
3. Statens ykande om ersättning för rättegångskostnader lämnas utan bifall.

Dok.Id 494390

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1104 131 26 Nacka strand	Augustendalsvägen 20	08-561 656 30 E-post: mmd.nacka.avdelning3@dom.se www.nackatingsratt.domstol.se	08-561 657 99	måndag – fredag 08:00-16:30

BAKGRUND

U P äger fastigheten X i Örebro kommun. Fastigheten omfattar en areal om ca 369 ha och nyttjas för bland annat skogsbruk.

Länsstyrelsen i Örebro län (länsstyrelsen) fattade den 30 maj 2011 beslut om och föreskrifter för utvidgning av naturreservatet Kanterboda i Örebro län. I och med denna utvidgning beslutades att delar av fastigheten X skulle förklaras som naturreservat. Beslutet överklagades till regeringen av bl.a. U P. Regeringen beslutade den 5 juni 2013 att avslå överklagandena, varvid beslutet om naturreservatet Kanterboda vann laga kraft.

Det är ostridigt mellan parterna att värdetidpunkten inföll den dag då länsstyrelsens beslut vann laga kraft, den 5 juni 2013. Det är även ostridigt att ersättning för intrång i möjligheterna att bruka skogen på berörd del av fastigheten ska utgå.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

U P har yrkat att mark- och miljödomstolen ska förpliktiga staten att till honom utge 7 341 875 kronor jämte ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) med jämkning av beloppet med hänsyn till penningvärdeändring (KPI) från den 5 juni 2013.

U P har även yrkat ersättning för rättegångskostnader med totalt 600 004 kr, varav 210 000 kr för ombudsarvode, 23 232 kr för sakkunnig, 13 920 kr för volymberäkning, 59 927 kr för mervärdesskatt, 6 476 kr för ombudets utlägg samt 300 369 kr för U Ps egna arbete, kapitalförluster i näringsverksamheten och utlägg m.m.

Staten har vitsordat ett belopp på 2 225 000 kronor, ränta enligt 5 § räntelagen samt penningvärdeändring (KPI) från den 5 juni 2013 till dess betalning sker. I övrigt har staten bestridit U Ps yrkande.

Staten har yrkat ersättning för rättegångskostnader med 175 800 kr, varav 32 000 kr för eget arbete, 132 000 kr för sakkunnig m.m. och 11 800 kr för utlägg.

GRUNDER OCH SAKOMSTÄNDIGHETER

U P

Beslutet om naturreservat innebär att pågående markanvändning inom berörd del av U Ps fastighet X avsevärt försvåras. Rätt till ersättning föreligger enligt 31 kap. 4 § första stycket 2 miljöbalken. Av den yrkade ersättningen avser 2 550 000 kronor marknadsvärdeminskning för skogliga inskränkningar m.m., 1 836 000 kr ersättning till följd av förlorade möjligheter att nyttja upplag av bergstensmassor, 1 325 000 kr ersättning till följd av försämrad arrondering på hela fastigheten och 162 500 kr marknadsvärdeminskning på bostadshus i direkt anslutning till reservatsområdet. Ett tillägg på 25 procent ska göras på den yrkade ersättningen för försvårad markanvändning i enlighet med 4 kap. 1 § expropriationslagen (1972:719).

Marknadsvärdeminskning inom reservatsområdet

Det berörda området utgörs av produktiv skogsmark. Detta kunde konstateras av länsstyrelsen redan vid den inventering av området som gjordes år 2002. Att påstå att det är frågan om annan skog är således inte möjligt.

På fastigheten finns, främst inom reservatsområdet, omfattande upplag av bergsten härrörande från den kalkstensutvinning som sedan århundrade tillbaka förekommit inom det område som nu markerats som reservat. Som restprodukt av brytningen för att klarlägga kalkstenen blev stora mängder av sprängd bergsten, s.k. varp. Dessa transporterades ut ur kalkbrottet vid Limberget och lades upp i angränsade områden för senare hantering. Resultatet blev stora upplag av bergsten i form av avlånga ”limpor” men även i form av två dominerande upplag; ett söder om kalkbrottet, vilken till stor del är upparbetad, samt ett öster om kalkbrottet, det så kallade förvaringsberget. Själva brytningen och bränningen var verksam fram till ingången av 1950-talet. Hanteringen av upplagen av bergsten har fortgått och sedan 1980-talets början bedrivs även krossning av det upplagda bergmaterialet. Ulf

Palmquist använder dessa massor av bergssten, i olika grader av okrossat till finkrossat, för fastighetens eget behov. Den större delen av bergstensupplaget söder om kalkbrottet har i samarbete med Anders Schakt AB krossats till singelmassor av olika dimensioner, och sedan sålts till ett flertal infrastrukturprojekt såsom vägbyggnationer, dräneringar och byggnationer. Krossverksamheten på fastigheten fortgår och avser tillgodogöra resterande upplag av bergsten inom fastigheten X för internt och externt behov. Anders Schakt AB har krossat bergsstenen med givna och giltiga krosstillstånd. Genom reservatsföreskrifterna är det inte längre tillåtet att upparbeta och krossa den bergssten som lagts upp på fastigheten. Till följd av reservatsbeslutet måste U P ersätta de egna bergstensmassorna med externa köp. Den totala volymen krossmassor på 27 000 ton ingår i U Ps husbehov för en period om ca 25 år.

Det är felaktigt att påstå att en verksamhet inte kan anses som pågående markanvändning om den inte pågår vid det tillfälle som marken konfiskerades av staten. Begreppet pågående markanvändning var tidigare relativt komplicerat att förhålla sig till, det har funnits svårigheter att tolka vad som ligger i begreppet. Många oklarheter kring detta har dock klargjorts genom Högsta Domstolens avgörande i mål T 2762-14 den 8 juni 2015. I målet, som gäller liknande frågor som nu är för handen, klargjorde HD att ett grundläggande krav för att tala om ändrad markanvändning är om den åtgärd som avses vidtas kräver tillstånd enligt miljöbalken.

Vad först gäller de massor som ska säljas så ska Anders Schakt AB fortsätta krossa och sälja sådant material. För denna verksamhet har Anders Schakt AB redan ett tillstånd enligt miljöbalken. Någon förändring i denna verksamhet kommer inte att erfordras. Detta får även effekt för det fall att tillgodogörandet av täktmaterialiet även skulle erfordra tillstånd för U Ps del, det är ju samma typ av verksamhet som redan bedrivs av Anders Schakt AB. Någon förändrad markanvändning är det således inte frågan om.

Vad gäller tillgodogörande för husbehov så äger U P rätt att, utan tillstånd, upparbeta, transportera och nyttja upplagen av bergssten för fastighetens be-

hov. Endast om det är frågan om mer än 10 000 ton så är det vid husbehov aktuellt med kontakter med länsstyrelsen, dock enbart i en form av en anmälan. Såsom avgörandet från HD ska förstås och även kommentaren till aktuellt lagrum så är det endast tillståndspliktiga verksamheter som kan anses utgöra ändrad markanvändning i lagens mening. När det gäller husbehovstäkt så kommer denna del aldrig att vara tillståndspliktig, även om alla massorna tas ut för husbehov. Därmed så är det inte frågan om ändrad markanvändning och därmed saknas även grund att neka ersättning i denna del.

Att det skulle finnas ett motsatsförhållande mellan att bedriva skogsbruk och tillgodgörande av massor för husbehov inom samma område bestrids som grundlöst. Att ett område kan användas för flera liknande saker framgår av HDs avgörande. Detta faller sig också naturligt då massorna är belägna på så sätt att det i dagsläget finns vegetation på massorna. Dessa tas bort innan massorna tas ut och nyttjas. Så har redan skett av Anders Schakt AB av det redan upparbetade bergstensupplaget söder om reservatet. Det är därmed högst naturligt att U P har utformat sitt yrkande på det sätt som skett.

Ett påslag på 25 procent ska göras på ersättningen för den förlorade möjligheten att nyttja bergstensmassorna, då det inte är fråga om en s.k. annan skada såsom hävdats av staten. Detta då det är att anse som ett intrång då U P i och med bildandet av narutreservatet Kanterboda inte längre har möjlighet att ta ut stenmassorna. Annan skada är en post som avser mer indirekta skador såsom skador i relationer till tredje part.

Marknadsvärdeminskning på restfastigheten, ökade skotningskostnader

För skogsbruk, liksom för jordbruk, är det av fundamental vikt och värde att ha markskiften samlade och sammanhängande. Detta betyder att de ingående skogskiftena ligger gräns i gräns med varandra, att det inte finns hinder i rörligheten och transporter inom och mellan dessa samt att det inom de egna skiftena finns kör- och transportvägar av tillräckligt god beskaffenhet och med effektiv sträckning för att nå samtliga skiften för effektiv skötsel, underhåll och avverkning inom skiftena i

ena änden och i andra änden upplagsplats vid bilväg för skogsprodukternas omlastning till lastbilstransport. Ett väl samlat, sammanhållet och slutet bestånd av skogskiften utan insprängningar av annans ägda fastigheter är en nödvändighet för dagens krav på rationellt och kostnadseffektivt skogsbruk. Det minskar även risken för insektsangrepp ifrån bristfälligt skötta skogsområden som ofta blir tillväxt- och yngelplatser för skadeinsekter, t.ex. granbarkborre. Nationalparker och naturreservat tillhör denna klass av bristfälligt skötta skogsområden eftersom områdena ofta av den myndighet som ska sköta området ”lämnas till fri utveckling”, d.v.s. ingen skötsel utförs avseende skogens bestånd.

För skötsel, underhåll och avverkning är det nödvändigt att effektivt kunna nå alla delar av ett skogsskifte och att kunna nå samtliga skiften inom fastigheten med de redskap som behövs för åtgärderna. Skogs- och körvägar som knyter samman skiftenas delområden med upplagsplatser i anknytning till bilväg är nödvändigt för transport av personal, utrustning, maskiner i form av skördare och skotare, samt de skogsprodukter som produceras i skiftena. Dessa skogs- och körvägar bör med nödvändighet ha sin sträckning inom den egna fastigheten varav samlade skiften är nödvändigt. Om skogs- och körvägar inte kan tas över den egna fastigheten utan måste korsa över och utnyttja annans ägda fastighet så har denna rätt att begära ersättning för varje transport och varje kubikmeter skogsprodukt som korsar dennes fastighet. Detta är kostnader som ofta är betydande belastningar på skogsbrukets ekonomi. De ovan redovisade omständigheterna är skäl som gör att angränsande fastigheter ofta försäljs till ett högre marknadspris i det fall det finns aktiva grannfastigheter. I det här aktuella reservatsärendet är ett av problemen att de omgivande skogsområdena till helt dominerande del ägs av Svea Skog och Svea Skog säljer inte skogsområden i denna del av landet.

U P har sedan flera år tillbaka Holmen Skog AB som sin största skogliga samarbetspartner. Holmen Skog AB har mycket goda kunskaper om U Ps skogsmarker och hur den skogliga skötseln bäst bedrivs under de förutsättningar och begränsningar som finns. I det skogsområde som sedan år 2008 drabbats av olika former av länsstyrelsens begränsningar för att sedan 2011 erhålla nuvarande

reservatsgränser har Holmens Skog AB utfört skötsel och avverkningar av skogen. Detta har skett både före 2008 och efter nuvarande reservatsbeslut. Holmen Skog AB och U P har i samarbete inspekterat och mätt utfallet och konsekvenserna av utvidgningen av Kanterboda naturreservat, vilket redovisats i materialet som givits in till domstolen.

Ett skogsområde om ca 20–23 ha servas av en befintlig skogsväg från norr i söderriktning till den anordnade uppläggs platsen vid torpet i Limberget. Där sker omlastning till lastbil för vidare transport på befintlig bilväg. Detta skogsområde har inga skogs- eller drivningsvägar norrut då det där är stängt av externt ägda fastigheter och det saknas skogsvägar och upplagsplatser. Denna skogsväg, som har en sträckning och upplagsplats helt inom egna fastigheten X, har nu av reservatsområdets placering och utsträckning blivit helt omintetgjord. En mycket stor del av fastighetens skogsområde har av reservatsbeslutet nu hamnat som ett isolerat skogsområde, helt omslutet av externt ägda fastigheter och reservatsområde. Det är därmed omöjligt att inom, eller i direkt anslutning till, den egna fastigheten nå området eller dess upplagsplatser med bilväg. Tidigare anlagd skogsväg och upplagsplats för att serva ett större skogsområde har således helt försvunnit p.g.a. reservatsbeslutet. Tillgång till skogsområdet måste ske med transport över externt ägda fastigheter, något som inte kan garanteras och som då det tillåts belastas med en avgift till externa fastigheten.

Marknadsvärdeminskning på restfastigheten, försämrad arrondering m.m.

Reservatsbeslutet innebär att arronderingen på fastigheten X blir kraftigt försämrad då det centrala skiftet på fastigheten delas upp i två delar som avskiljs av det mellanliggande reservatsområdet. Ett större område av fastighetens produktionsskog har nu minskat i omfång och den resterande skogen har blivit isolerad från övriga skogsområden på fastigheten. Marknaden värdesätter arrondering som har en värdedrivande effekt vid försäljning av jord- och skogsbruksfastigheter. Det är allmänt känt att budgivning från grannar är en viktig värdedrivande faktor. U P har under lång tid försökt, med stegvisa framgångar, att samla fastighetsinnehavet. Ambitionerna framgår tydligt av de fastighetsförvärv som har gjorts

under nuvarande ägarfamiljs innehav. Marknaden värdesätter arrondering men det är inte möjligt att föra full bevisning om storleken på en sådan marknadsvärdepåverkan. Marknadsvärdeminskningen kan därför med stöd av 35 kap. 5 § rättegångsbalken uppskattas till ett skäligt belopp. Värdepåverkan till följd av en försämrad arrondering kan uppskattas till ca fem procent av marknadsvärdet för fastigheten X.

Frågan om stigmaeffekter är en annan typ av påverkan på värdet av en fastighet än vad som omfattas av skogliga inskränkningar. Det är frågan om en påverkan som är svår att ta på och den är mera subtil. Denna del av påverkan har kallats för stigmaeffekt. Grundprincipen är att det är frågan om den värdeminskning som uppstår där det bildade naturreservatet skapar en ”skugga” för områdena runt det. Tanken är att det bildade naturreservatet leder till att eventuella köpare av fastigheten eller fastigheterna runt om kan ta naturreservatet i beaktande i negativ bemärkelse. Skälet till detta är att det finns klara risker förknippade med att vara granne med ett naturreservat. Generellt finns en utveckling inom landet som går emot större och mera sammanhängande reservat. Detta är i sig logiskt då det medför lättare enheter för staten att sköta. En sådan utveckling är vidare inte helt otänkbar i nu aktuellt område med tanke på den utvidgning som skett de senaste tio åren med fler skyddade områden. En presumtiv köpare beaktar självklart en mängd olika aspekter innan denne bestämmer sig för om köpet ska genomföras eller inte. Ibland kan det vara frågan om rent psykologiska mekanismer som leder till ett köp men allt som oftast torde vissa grundläggande fakta vara användbara när övervägandet ska göras. Att kontrollera fastighetens läge och de angränsande fastigheterna är något som varje seriös köpare alltid gör. Det får även anses ligga inom den normala undersökningsplikten vid fastighetsköp. Att det då inte skulle spela någon roll om den aktuella fastigheten omgärdas av skyddade områden eller inte kan rimligen inte vara sant. Detta är självklart en aspekt som på något sätt har betydelse, något annat vore direkt orimligt.

Begreppet stigmaeffekt finns för fastigheter och vid värderingar, i allra högsta grad vad gäller värderingar av förorenade fastigheter. I doktrin har stigmaeffekt angetts

utmärkas av att en fastighet drabbas av ”dåligt rykte”. Detta rykte kan ha sakliga grunder men även efter sanering av en förorenad fastighet kan effekten finnas kvar. Detta då det finns betydande osäkerheter kopplade till vad som kan hända i framtiden med fastigheten. Med det i Sverige sedan 20 år tillbaka eskalerande bildandet av områdesskydd, speciellt inrättandet av nyckelbiotoper och naturreservat av skogsområden, har stigmaeffekten blivit en realitet för skogsfastigheter som drabbats av beslut om reservat- och biotopområden. Det har visat sig att sådana skogsfastigheter lever under risken att redan etablerade reservats- och biotopområden gärna utvidgas av myndigheterna för att i ett senare skede återigen drabbas då dessa skyddade områden skall sammanknytas. Under de senaste tio åren finns även en klar tendens att myndigheterna genomför åtgärder för att i omgivande produktionskog bilda större buffertzoner för att skapa en barriär runt det ursprungliga skyddsobjektet. En fastighet, som innefattar eller är nära belägen till redan etablerade inskränkningar i form av nyckelbiotoper, reservat eller annan form av myndighetsinskränkning är därmed besudlad, stämplad eller stigmatiserad, med risken att ytterligare inskränkningar kommer att drabba fastigheten och dess delområden p.g.a. av utvidgningar av skyddsområdena. Vid en försäljning av fastigheten eller tagande av banklån med fastigheten som säkerhet beaktas denna stigmaeffekt och fastigheten beläggs med en negativ risk resulterande i en risk för kompensation i form av lägre försäljningsvärde alternativt högre låneränta för att bekosta risken för ytterligare framtida inskränkningar och restriktioner orsakade av myndigheter

Den värdering som staten låtit utföra vad avser stigmaeffekten innehåller ett fundamentalt fel i dess bedömning. Det uppges i aktuell värdering att stigmaeffekten skulle vara någon form av negativ påverkan med anledning av identifierade naturvärden. Detta är helt fel, naturvärdena har ingen som helst påverkan på stigmaeffekten. Denna effekt är istället helt att hänföra till de statliga myndigheternas, framförallt länsstyrelsens, intresse av aktuellt område. Det avgörande är den osäkerhet som finns kopplad till olika myndigheters agerande och hur det kan påverka fastighetens värde.

Avseende det här aktuella reservatsområdet samt i söder angränsande skogsområden inom X har länsstyrelsen år 2002 låtit utföra en inventering. Av inventeringsrapporten framgår att det enda område som innehöll naturvärden tillräckliga för att motivera skyddsåtgärder var inom det område som betecknades som "sumpskogen", ett delområde direkt österut angränsande det redan tidigare existerande naturreservatet Kanterboda. Angränsande skogsområden bedömdes innehålla inga eller högst ringa naturvärden. Trots detta förespråkades i inventeringsrapporten att inrätta skogsreservat av, inte bara "sumpskogen", utan även stora angränsande skogsområden västerut och söderut inom fastigheten X. Dessa områden vill komma åt för att skapa buffertzoner och utvecklingsområden, och skapa ett större reservatsområde än vad naturvärdena kan motivera. Det framstår även som att länsstyrelsen i en högre geografisk plan har uttryckt ambitioner om att knyta samman de tre skyddsområdena Kanterboda naturreservat, Dunderklintarnas naturreservat samt Garphyttans nationalpark och då omvandla mellanliggande områden till skyddade reservatsområden. Det som uppenbarligen är länsstyrelsens mål är att skydda och restriktionsbelägga samtliga mellanliggande skog- och jordbruksmarker. Denna process är redan igångsatt med myndigheternas etablering av en mosaik av mindre reservat och nyckelbiotoper inom mellanliggande markområden. Belägg för stigmaeffekten finns således genom att studera det nu aktuella området och utvecklingen runt omkring det.

Att de identifierade naturvärdena skulle ha positiva effekter bestrids till fullo. Det är i detta fall fråga om en skogsfastighet. Dess värde ligger absolut primärt i hur mycket skog som kan produceras, vilket bestånd det är frågan om och hur lätt man kan komma åt skogen. Naturvärdena i denna del finns det ingen som helst koppling till då det helt saknas relevans vid en försäljning. Det går helt enkelt inte att få ett högre pris om fastigheten är belägen nära "fina" områden än inte. Om det hade varit frågan om en fastighet som ska bebyggas för boende är det en helt annan sak. En privatperson eller ett bolag är mer benäget att höja sitt pris om närmiljön är att betrakta som vacker och naturskön. För produktiv skogsmark är detta dock i grunden en ickefråga vilket torde vara självklart.

Vad slutligen gäller frågan om U P har lyckats styrka denna påverkan i form av stigmaeffekten så måste frågan ställas om hur höga beviskrav som faktiskt kan ställas på sökanden i nu aktuell typ av mål. Att styrka något som i grunden rör psykologiska premisser hos presumtiva köpare är oerhört svårt, det går aldrig att fullt ut bevisa. Om det skulle vara på detta sätt är det alltså frågan om en omständighet där bevismöjligheter helt saknas. I ett sådant läge måste det anses möjligt för mark- och miljödomstolen att uppskatta värdet relativt fritt i enlighet med 35 kap. 5 § rättegångsbalken.

Marknadsvärdeminskning på bostadshuset

I direkt anslutning till reservatet ligger ett bostadshus med tomt. Bostadshuset omges numera av reservatet på tre sidor och avståndet till reservatsgränsen är ca 50 meter. Bostadshuset används idag för säsongboende. Reservatet innebär att möjligheterna att utveckla bostadshuset begränsas. I samband med handläggning av bygglovsansökningar avseende grannfastigheten Eskilstorp 1:34 har länsstyrelsen och Örebro kommun (kommunen) varit avvisande i sina yttranden med bildandet av angränsande reservat som skäl. Kommunens underhandsbesked var att avslå ansökan, vilket ledde till att bygglovsansökan återkallades av sökanden. Att väga in hur skyddade områden påverkas vid en planerad byggnation är en självklarhet. Detta är så pass självklart att det inte torde finnas ett behov av att föra bevisning kring det.

Det får med hänsyn till länsstyrelsen och kommunens agerande i bygglovsärendet stå anses stå klart att reservatsbildningen kan medföra begränsningar i möjligheterna att utveckla det aktuella bostadshuset. Länsstyrelsens och kommunens agerande är allmänt känt i området och medför en marknadsvärdepåverkan. För det aktuella bostadshuset har ett reellt hinder uppstått, ett hinder som effektivt kommer att hindra troligen alla former av utbyggnader. I ett sådant läge är det inte möjligt att se saken på annat sätt än att det är frågan om att byggnadens värde har blivit lägre. Andra liknande hus i närområdet som inte ligger lika nära aktuellt naturreservat är uppenbart mer värda om de ställs mot varandra. Att det förhåller sig på detta sätt är i grunden samma sak som nämnts angående stigmaeffekten, det är uppenbart att det förhåller sig på detta sätt men att bevisa det är i grunden oerhört svårt. Det är inte

möjligt att föra full bevisning om storleken på en sådan marknadsvärdepåverkan. Det rör sig om mekanismer som är så pass svåra att leda i konkreta bevis att regeln i 35 kap. 5 § rättegångsbalken aktualiseras. Marknadsvärdeminskningen får därmed uppskattas till ett skäligt belopp. De begränsade utvecklingsmöjligheterna bedöms påverka marknadsvärdet på bostadshuset och tomten med 50 procent.

Rättegångskostnader

Den utredning som U P har lagt fram och som utgör grunden för talan är alla uttryck för att visa den marknadsvärdepåverkan om uppstått genom bildandet av Kanterboda naturreservat. Att staten kommer till andra slutsatser är inte förvånande och det är dessa olika syner på marknadsvärdepåverkan som har lett till att en förlikning inte har kunnat nås. Det är dessa situationer som 31 kap. 4 § miljöbalken är till för att reglera. I annat fall hade det inte funnits möjlighet för den enskilde att väcka talan mot staten. Denna situation är ett typexempel på varför regeln i 25 kap. 6 § miljöbalken infördes. Om man ser till de avgöranden som finns för denna paragraf och dess föregångare i äldre lagstiftning så kan konstateras att det krävs mycket för att regeln inte ska vara tillämplig. Det torde röra sig om situationer som gränsar till att talan borde ha avvisats för att regeln inte ska vara tillämplig. Istället är det på goda grunder så att regeln ska tillämpas här. U P har tvingats stämma staten för att få rätt till ersättning som motsvarar en förlust då Kanterboda naturreservat bildades. Av hänsyn till den ingripande åtgärd detta är samt det underläge som U P befinner sig i, då det är frågan om en privatperson som måste driva process mot staten, vore det direkt stötande om inte den aktuella regeln i 25 kap. 6 § miljöbalken skulle vara tillämplig. Statens krav på ersättning för rättegångskostnader saknar således grund i lag och ska därför inte medges.

Staten

Staten vitsordar att reservatsbeslutet innebär intrång i möjligheterna att bedriva skogsbruk inom reservatet, dock till högst 1 780 000 kronor. I övrigt finns inget samband mellan reservatsföreskrifterna och de påstådda skadorna.

Marknadsvärdeminskning för reservatsområdet

Det vitsordas att det finns 27 000 ton bergstensmassor inom reservatsområdet. Dessa var dock vid värdetidpunkten att betrakta som varaktigt övergivna och en naturlig del av landskapet. Utvinning av bergstensmassor inom reservatsområdet utgör därför täktverksamhet. En grundläggande förutsättning för att täktverksamhet ska ha utgjort pågående markanvändning vid värdetidpunkten är att verksamheten pågick vid denna tidpunkt. U P har inte visat eller ens påstått att så skulle vara fallet. Som staten uppfattar det är det ostridigt att skogsbruk vid värdetidpunkten var pågående markanvändning inom det område och på de platser där det finns upplag av bergstensmassor. Det är vidare, som staten uppfattar det, ostridigt att täkt av bergstensmassor inom detta område inte pågick vid värdetidpunkten och att sådan verksamhet inte heller tidigare har bedrivits inom detta område. Täktverksamhet och skogsbruk kan inte utgöra pågående markanvändning samtidigt inom samma geografiska område. Utvinning eller täkt av bergssten inom reservatsområdet utgör därför ändrad markanvändning och någon ersättningsgill skada till följd av att reservatsföreskrifterna förbjuder täktverksamhet inom reservatet föreligger därmed inte. Den yrkade ersättningen i denna del kan inte vitsordas som skälig i sig. Skada i form av förlorade möjligheter att utvinna och sälja bergstensmassor utgör en s.k. annan skada, varför ett tillägg om 25 procent i enlighet med 4 kap. 1 § expropriationslagen inte heller kan vitsordas på yrkat belopp.

När det gäller det aktiva upplag av bergstensmassor som är beläget inom grustäkten vid reservatets sydvästra gräns föreligger inget hinder enligt reservatsföreskrifterna att ta bort och tillgodogöra sig dessa massor. Någon skada med avseende på detta upplag föreligger därför inte.

Marknadsvärdeminskning på restfastigheten, ökade skotningskostnader

Staten bestrider att reservatsföreskrifterna har inneburit ökade drivningskostnader inom det markområde som markerats ut i det värdeutlåtande som lämnats in av U P. Den naturliga drivningsvägen för virke inom detta område går inte genom reservatsområdet. Vidare bestrids att utvidgningen av reservatet skulle ha inneburit försämrade möjligheter att nyttja skogsområdet som utpekats. Staten bestri-

der att eventuellt förekommande skogsbilvägar inom reservatet har blivit omintetgjorda eller obrukbara till följd av utvidgningen av reservatet. Reservatsföreskrifterna utgör inte heller något hinder mot att nyttja befintliga vägar inom reservatet. Staten bestrider att det skulle vara omöjligt att nå nämnda skogsområde eller dess upplagsplatser med fordon inom eller i direkt anslutning till den egna fastigheten på annat sätt än genom reservatsområdet. För det fall den naturliga drivningsvägen skulle gå genom reservatet bestrids att det innebär en merkostnad för U P att driva virket utanför reservatet. Beloppet kan inte vitsordas som skäligt i och för sig.

Marknadsvärdeminskning på restfastigheten, försämrad arrondering m.m.

Staten anser inte att det finns något samband mellan den påstådda skadan utanför reservatsområdet och reservatsföreskrifterna. Reservatsföreskrifterna har inte inneburit en marknadsvärdeminskning på fastigheten utanför reservatet. Den bevisning som käranden har presenterat i denna del visar inte att det finns en sådan påverkan.

Reservatsföreskrifterna har inte inneburit en försämrad arrondering på fastigheten. Reservatsbeslutet innebär inte att fastigheten har förändrats i fysisk mening och någon försämring av möjligheterna att bruka fastigheten utanför reservatet har inte uppkommit till följd av reservatsföreskrifterna. Den enda försämring av bruksmöjligheterna som påstås gällande försämrade möjligheter att driva virke inom ett mindre område i direkt anslutning till reservatet. Staten bestrider att reservatsbeslutet skulle ha haft en sådan effekt. Det bör i sammanhanget tilläggas att den aktuella fastigheten, X, genomgått en inte obetydlig arronderingsförbättring till följd av ett markbyte efter bildandet av det närliggande naturreservatet Dunderklintarna år 2010. Avtalet tecknades i juli 2015 och innebär att fastigheten X utökades med ett område av fastigheten Y som Naturvårdsverket tidigare köpt av Sveaskog. Området var beläget i direkt anslutning till fastigheten X och ingår numera i denna fastighet (lantmäteriförrättningen vann laga kraft i januari 2016). Staten övertog samtidigt ett utskifte av fastigheten X inom naturreservatet Dunderklintarna. Sett enbart till areal eller värde på de i bytet ingående områdena går det förvisso inte att påvisa någon tydlig

förbättring eller försämring av fastigheten X. Det torde dock vara uppenbart att fastigheten genomgått en inte obetydlig arronderingsförbättring till följd av att den fått ett betydligt mer sammanhållet innehav. Arronderingsförbättringen har skett efter det att intrånget på fastigheten X till följd av Kanter-boda naturreservat har inträffat. En eventuell försämring av möjligheterna att bruka fastigheten utanför reservatet har under alla omständigheter mer än väl kompensats genom den arronderingsförbättring som fastigheten genomgått till följd av markbytet. Inget belopp i denna del kan av staten vitsordas som skäligt i sig.

Den påstådda skadan genom marknadsvärdesminskning på fastigheten utanför reservatsområdet saknar samband med inskränkningar i pågående markanvändning inom fastigheten. Den påverkan som reservatsföreskrifterna har på pågående markanvändning inom fastigheten gäller skogsbruk inom reservatsområdet. Någon annan påverkan på pågående markanvändning inom fastigheten har inte skett. För det fall framtida reservatsbeslut skulle innebära ytterligare restriktioner för pågående markanvändning inom fastigheten ersätts detta i samband med sådana beslut. Bevislätnadsregeln enligt 35 kap. 5 § rättegångsbalken är tillämplig när det är fråga om att uppskatta en inträffad skada, inte när frågan är om en viss skada har inträffats. Den som påstår att en skada har inträffat har den fulla bevisbördan för att så är fallet. Den utredning som U P har åberopat visar inte att en marknadsvärdesminskning har skett på fastigheten utanför reservatsområdet.

Marknadsvärdesminskning på bostadshuset

Det finns inte något samband mellan den påstådda skadan i form av marknadsvärdesminskning på bostadshus i direkt anslutning till reservatet och reservatsföreskrifterna. Det saknas även bevisning för att så skulle vara fallet. Det bör i sammanhanget tilläggas att reservatsbeslutet inte har någon direkt påverkan på hur området närmast utanför reservatet får bebyggas. Detta regleras i plan- och bygglagen och någon rätt till ersättning kopplad till ett eventuellt beslut att avslå en bygglovsansökan finns inte. För det fall det skulle finnas en koppling mellan värdet på bostadshuset och reservatsbeslutet skulle man lika väl kunna argumentera för att närheten till naturreservat inneburit en höjning av marknadsvärdet. Det är inte ovanligt att märk-

lare, i samband med försäljningar av bostadshus, lyfter fram närheten till naturreservat som något positivt som bidrar till ett högre marknadsvärde. Staten kan inte vitsorda yrkat belopp såsom skäligt i sig.

Rättegångskostnader

Den rättsliga grunden för yrkandet om ersättning för rättegångskostnader är 18 kap. 1 § rättegångsbalken. 25 kap. 6 § miljöbalken, som är en modifiering av 18 kap. 1 § RB, är inte tillämplig i detta fall. Skälet till detta är att U P begär ersättning för skador som inte är ersättningsgilla enligt 31 kap. miljöbalken och att detta i sin tur omöjliggjort en frivillig överenskommelse om ersättning vid de administrativa förhandlingarna. U P har därför inte haft skälig anledning att få sin talan prövad vid mark- och miljödomstolen vilket innebär att bestämmelserna om rättegångskostnad i 18 kap. rättegångsbalken ska tillämpas fullt ut.

BEVISNING

U P

På U Ps begäran har sakkunnigförhör hållits med jägmästaren Ulrik Abelsson.

U P har åberopat ett värdeutlåtande från Skogssällskapet, en volymberäkning, en offert, ett remissvar från länsstyrelsen, ett remissvar från kommunen, ett värdeutlåtande från LRF Konsult, ett flygfoto samt artiklar som skriftlig bevisning.

Staten

På statens begäran har sakkunnigförhör hållits med skogs- och lantbruksvärderaren Claes Jansson.

Som skriftlig bevisning har staten åberopat en ersättningsutredning och ett sakkunnigutlåtande.

DOMSKÄL**Ersättning***Allmänt*

Enligt miljöbalken 31 kap. 4 § miljöbalken utgår ersättning om den pågående markanvändningen inom berörd del av en fastighet avsevärt försvåras. Miljöbalken hänvisar i sin tur till ersättningsreglerna i 4 kap. expropriationslagen (1972:719), ExL. Enligt 4 kap. 1 § ExL ska intrångsersättningen vid intrång i del av fastighet motsvara den minskning av fastighetens marknadsvärde som uppkommer genom intrånget. Uppkommer i övrigt skada för ägaren ska även sådan skada ersättas. Därutöver ska ytterligare intrångsersättning betalas med 25 procent av marknadsvärde-minskningen.

Pågående markanvändning

U P har yrkat ersättning för förlorad möjlighet att utvinna 27 000 ton bergstensmassor, som finns upplagda i högar inom reservatet för försäljning eller eget husbehov, till ett värde beräknat om 1 836 000 kr. U P har anfört att täktverksamheten är pågående markanvändning och att fastighetsägaren äger rätt att utan tillstånd tillgodogöra sig bergstensmassorna.

Det är ostridigt i målet att något beslut från tillstånds- eller tillsynsmyndighet gällande tillstånd eller anmälan enligt miljöbalkens bestämmelser om täktverksamhet inte finns. Frågan i målet är om det, trots avsaknad av beslut om tillstånd eller anmälan, pågår en sådan brytning av aktuella bergstensmassor i området som utgör grund för ersättning.

I förarbetena till miljöbalken har frågan om start av en husbehovstäkt utgör en pågående eller ändrad markanvändning diskuterats (se prop. 1997/98:45 del 1 s. 554). Bedömningen gjordes att det förhållande att en husbehovstäkt kan göras tillståndspliktig tillsammans med att marken vid öppnandet av en täkt används på ett helt nytt sätt, gör att det är att betrakta som ändrad markanvändning att starta en täkt för husbehov. En redan öppnad husbehovstäkt bör däremot kunna betraktas som ett led i en pågående markanvändning om uttag sker kontinuerligt ur tükten.

Mark- och miljödomstolen har vid syn kunnat konstatera att någon pågående täktverksamhet inte bedrivs inom området. De områden där överblivna bergstensmassor från tidigare kalkbrytning lagts upp är överväxta. Uppskattningsvis upp mot 30-35 år gamla träd har vuxit upp på och omkring bergstensmassorna. Svårigheter förelåg vid syn att urskilja och peka ut vad som exakt utgjorde de överblivna bergstensmassorna och vad som utgjorde naturligt berg. Mark- och miljödomstolen delar statens bedömning att massorna får anses vara varaktigt övergivna och att de helt har införlivats i naturmiljön.

Mot denna bakgrund finner domstolen att någon ersättningsgill brytning av bergstensmassor för husbehov inte föreligger. Ersättning ska mot denna bakgrund därför inte utgå.

Marknadsvärdeminskning för reservatsområdet

U P har, när det gäller marknadsvärdeminskningen för reservatsområdet (28 ha, varav 27 ha skogsmark och 1 ha impediment och vattenområde), i huvudsak grundat sin talan på en värdering utförd av Ulrik Abelsson. Ulrik Abelsson har även hörts som partssakkunnig. Av värderingen framgår att markvärdet för området, in-nan reservatsbeslutet, har bedömts till 2 000 000 kr fördelat på 1 995 000 kr för skog och skogsmark och 5 000 kr för impediment. Grunden för den skogliga värderingen är dels en beräkning enligt beståndsmetoden, dels en kompletterande av-stämning av värdet enligt ortsprismetoden. Värdet av jakt har även beaktats i beräkningen.

Även staten har lagt en värdering, upprättad av Claes Jansson, till grund för sin talan. Claes Jansson har också hörts som partssakkunnig. Enligt värderingen uppgår värdet på reservatsområdet före intrånget till 1 900 000 kr. I denna värdering har ortsprismetoden bedömts som oanvändbar.

Domstolen konstaterar inledningsvis att det skiljer mycket lite mellan parternas bedömning av värdet på reservatsområdet innan intrånget. Domstolen finner att den av

Ulrik Abelsson utförda värderingen är väl underbyggd. Domstolen bedömer även att det är vid värderingen av området innan intrånget är korrekt att, så som Ulrik Abelsson gjort, stämma av värdet mot ett ortsprismaterial. Utgångspunkten för beräkningen av ersättningen ska således vara 2 000 000 kr.

När det gäller kvarvarande marknadsvärde för reservatsområdet efter intrånget är parterna eniga om att det fortfarande finns ett jaktvärde om än delvis begränsat av reservatsföreskrifterna. Begränsningen gäller möjligheten att uppföra jaktorn eller jaktpass, röja siktgator eller stödutfodra vilt. Av Ulrik Abelssons värdering framgår att värdet av reservatsområdet efter beslutet motsvarar värdet av jakt. Detta har bedömts till 70 000 kr. Motsvarande belopp har av staten bedömts till 40 000 kr. Till detta värde har staten lagt ett impedimentvärde. Totalt har staten bedömt värdet av reservatsområdet efter beslutet till 120 000 kr.

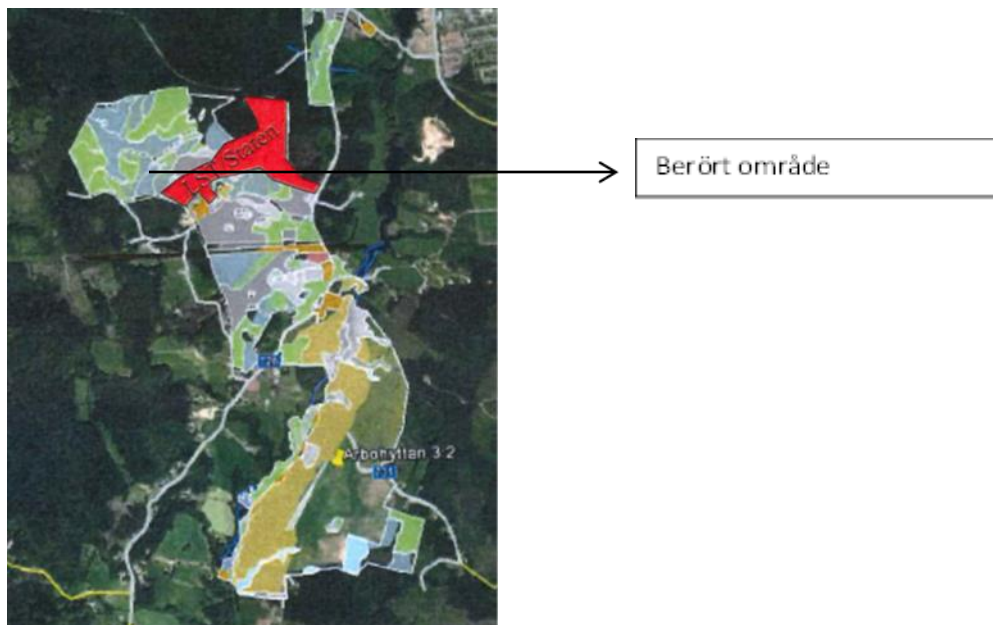
Mark- och miljödomstolen konstaterar att efter intrånget återstående jaktvärde är högre i Ulrik Abelssons värdering jämfört med statens motsvarande värde. Under sakkunnigförhöret med Ulrik Abelsson redogjordes för hur detta beräknats. Domstolen finner att det av Ulrik Abelsson uppskattade värdet av jakt, 70 000 kr, och den redogörelse som lämnades under förhöret sammantaget med det faktum att staten bedömt värdet av intrånget av jakt lägre, 40 000 kr, talar för att Ulrik Abelsson i värderingen även beaktat ett lågt generellt impedimentsvärde. Mot denna bakgrund finner domstolen att värdet av reservatsområdet efter intrånget ska bedömmas till det av U P yrkade beloppet, 70 000 kr.

Sammantaget innebär detta att domstolen bedömer marknadsvärdeminskningen för reservatsområdet ska uppgå till 1 930 000 kr.

Marknadsvärdeminskning på restfastigheten, ökade skotningskostnader

U P har yrkat ersättning för ökade skotningskostnader, 70 000 kr, för ett område i direkt anslutning till naturreservatet (nordväst om det rödmarkerade reservatsområdet). Området omfattar ca 10 ha produktiv skogsmark. Ulrik Abelsson har i sin värdering grundat beräkningen på antaganden om bonitet, gallringsuttag,

skotningskostnad och vissa övriga kostnader. Framräknat belopp har evighetskapitaliserats med en ränta om 2,25 procent. Staten har bestritt yrkandet.

Domstolen konstaterar att det är ostridigt att reservatsområdet delar skiftet i två separata områden. Det är även ostridigt att U P inte äger marken som går norr om det område som avskurits av reservatet och således via egen mark kan nå den väg som ligger norr om området. Vid synen konstaterades att befintliga, tidigare brukade skotningsvägar, går genom reservatet. Virket drevs med andra ord söder ut. För att efter intrånget kunna driva virket från den avskurna delen krävs att rådighet att driva virket norrut över grannfastigheten erhålls. Alternativt måste virket drivas i sydvästlig riktning. Domstolen finner härvid att en konsekvens av intrånget är att tidigare drivningsvägar blivit avskurna. Nödvändiga transporter kommer till följd av detta att ske i betydligt mer kuperad terräng för det fall inte rådighet att transportera virke norrut erhålls. Sammantaget bedömer domstolen att inrättandet av reservatet försvårar drivningen av virke på ett sådant sätt att restvärdet på fastigheten påverkas. Ulrik Abelssons värdering, som ligger till grund för yrkandet i denna, del grundar sig på rimliga antaganden. Mot denna bakgrund finner domstolen att påverkan på restfastigheten till följd av ökade skotningskostnader i enlighet med U Ps yrkande ska bedömas till 70 000 kr.

Marknadsvärdeinsknning på restfastigheten, försämrad arrondering m.m.

U P har dels yrkat ersättning s.k. stigmaeffekter som enligt ingivet värderingsutlåtande av Ulrik Abelsson innefattar minskad handlingsfrihet och flexibilitet, begränsning i framtida rådighet och användning av fastigheten samt en risk/rädsla för utökning av restriktioner och reservatsområden. Beloppet har bedömts till 1–2 procent av marknadsvärdet för hela fastigheten, 26 500 000 kr, motsvarande

550 000 kr. U P har även yrkat ersättning till följd av försämrad arrondering på hela fastigheten. Värdepåverkan till följd av försämrad arrondering har uppskattats till 5 procent av marknadsvärdet på hela fastigheten. Detta motsvarar 1 325 000 kr. Denna värdeinverkan har enligt U P beaktats i den värdering som utförts av Ulrik Abelsson. Staten har i sin helhet bestritt yrkandena.

Domstolen har valt att behandla de två grunderna, stigmaeffekt och arrondering, sammanhållet. Inledningsvis kan konstateras att reservatsföreskrifterna inte direkt innebär några restriktioner utanför reservatsområdet. Det är med andra ord fråga om indirekta effekter av reservatsföreskrifterna som drabbar restfastigheten. Intrångsersättning ska betalas med det belopp som motsvarar samtliga effekters inverkan på marknadsvärdet (jfr Sjödin, Ekbäck, Kalbro och Norell, Markåtkomst och ersättning för bebyggelse och infrastruktur, tredje upplagan, s. 98). Mot denna bakgrund konstaterar domstolen att om det uppkommer påverkan på restfastigheten till följd av reservatsföreskrifterna är dessa i sig ersättningsgilla.

Vid förhöret med Ulrik Abelsson framkom att han vid värderingen av stigmaeffekter även beaktat värdeinverkan hänförlig till försämrad arrondering i det beloppet, 550 000 kr. Ulrik Abelsson uppgav även att han vid värderingstillfället inte hade kännedom om att värdeinverkan av försämrad arrondering även beaktats i en annan post. Mot denna bakgrund finner domstolen att staten har fog för sin inställning att dessa två ersättningsposter delvis överlappar varandra. Detta måste beaktas vid den slutliga bedömningen. När det gäller frågan om försämrad arrondering finner domstolen att även om inte fastighetens fysiska gränser har förändrats så försämrar lokaliseringen av reservatsområdet och de begränsningar som framgår av reservatsföreskrifterna U Ps möjligheter att rationellt bruka fastigheten. Reservatet är

centralt placerat i ett relativt stort skifte. Reservatet kan i detta sammanhang sägas motsvara en uppdelning av skiftet i två delar även om inte fastighetsindelningen har förändrats.

När det sedan gäller frågan om det i övrigt framkommit omständigheter som påverkar restfastighetens värde finner domstolen i likhet med staten att frågor som är hänförliga till risken för framtida intrång inte ska beaktas vid värderingen av intrånget i detta mål.

Frågan är om det utöver värdeinverkan på grund av försämrad arrondering finns någon värdeinverkan av stigmaeffekt i den bemärkelsen som Ulrik Abelsson redogör för i sin värdering. Till grund för yrkandet redovisas fem överlåtelse. Ulrik Abelsson gör gällande att det av ortsprismaterialet går att utläsa att försäljningspriset för skogsfastigheter med restriktioner i form av reservatsbildningar, biotopskyddsområden etc. har avvikit markant från den etablerade prisnivån för opåverkade fastigheter inom samma område. Staten har vid en analys av motsvarande köp framhållit att två av jämförelseobjekten (Enköping Ekholmen 1:35 och Ale Anfas-tebo 1:2) avser fastigheter där hela arealen omfattats av restriktioner. För ytterligare ett objekt (Stenungsund Svartedalen 1:2) är en mycket begränsad del möjlig att bedriva skogsbruk inom. Även övriga två köp uppvisar enligt staten egenskaper som gör att det inte är möjligt att dra generella slutsatser om storleken på eventuell stigmaeffekt. Domstolen finner i likhet med staten att det inte är möjligt att påvisa någon generell stigmaeffekt på det sätt som U P gör gällande av de fem överlåtelseerna.

Sammanfattningsvis finner domstolen när det gäller frågan om ersättning till följd av marknadsvärdeminskning på restfastigheten att denna även delvis hänger samman med den i domen behandlade frågan om ökade kostnader till för att driva virke. Med beaktande av ovanstående finner domstolen att påverkan utifrån ingiven bevisning skäligen kan uppskattas till 450 000 kr. Denna påverkan är främst hänförlig till marknadsvärdeminskning till följd av försämrad arrondering. Vad staten anfört om att markbyten i anslutning till bildandet av närliggande naturreservat, Dunderklin-

tarna, ska vägas in och betraktas som en kompensation för försämrad arrondering föranleder ingen annan bedömning.

Marknadsvärdeminskning på bostadshuset

U P har yrkat ersättning för marknadsvärdeminskning avseende ett i nära anslutning till reservatsområdet beläget bostadshus. Reservatet bedöms påverka möjligheten att ”utveckla bostadshuset”. Värde­minskningen bedöms till 162 500 kr (50 procent av marknadsvärdet på bostadshuset). Marknadsvärdet har bedömts av LRF Konsult. Staten har bestritt yrkandet.

Domstolen finner att reservatsbeslutet eller reservatsföreskrifterna inte på något sätt påverkar rådigheten av bostadshuset med tillhörande tomtmark. Ersättning kan endast utgå för pågående markanvändning. Denna innefattar befintligt bostadshus och ianspråktagen tomt. Någon påverkan på dessa har inte uppkommit varför yrkandet ogillas. Vad U P anför om försvårade möjligheter till att erhålla framtida bygglov och försämring till följd av att tomten gränsar till reservatsområdet föranleder inte domstolen att gör någon annan bedömning.

Beräkning av total intrångsersättning inkl. KPI

Mot bakgrund av ovanstående finner domstolen att U P är berättigad till en ersättning om 2 450 000 kr (1 930 000 + 70 000 + 450 000). Parterna är eniga om att ett tillägg enligt 4 kap. 1 § andra stycket ExL om 25 procent ska göras på ersättningsbeloppet. Ersättningen efter tillägg uppgår till avrundat 3 062 000 kr. Parterna är även eniga om att en uppräknings med KPI ska göras på ersättningsbeloppet från den 5 juni 2013 till och med denna dag. KPI i juni 2013 var 313,99 och det senast kända är 319,68 (mars 2017). Ersättningsbeloppet 3 062 000 kr ska alltså räknas upp med $319,68/313,99$, vilket avrundat blir 3 117 000 kr.

Rättegångskostnader

Genom mark- och miljödomstolens ställningstagande har U Ps talan del-vis vunnit bifall. U P får dock anses ha haft skäl原因 anledning att få sin

talans prövad av domstol. Staten bör därför med tillämpning av 26 kap. 6 § miljöbalken, förpliktas att ersätta U P för skäliga rättegångskostnader i domstolen.

Med hänsyn till att mark- och miljödomstolen bedömer att U P haft skälig anledning att få sin talan prövad ska statens yrkande om ersättning för rättegångskostnader lämnas utan bifall.

Rättegångskostnadernas storlek

Ersättning för rättegångskostnad ska bland annat fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande, inklusive arvode till ombud eller biträde, om kostnaden skäligen varit påkallad för att tillvarata partens rätt (18 kap. 8 § rättegångsbalken). Ersättning ska också utgå för partens arbete och tidsspillan i anledning av rättegången. Såsom åtgärd för rättegångens förberedande anses förhandling för biläggande av tvistefråga som har omedelbar betydelse för partens talan. Domstolen ska självant pröva vilka kostnader som varit skäligen påkallade, om kostnaderna inte är medgivna (18 kap. 14 § rättegångsbalken).

En kostnad som inte har medgivits kan inte ersättas utan att den anses skälig med hänsyn till vad den avser. Vad särskilt gäller kostnad för ombudsarvode ska denna inte i första hand bestämmas efter den tid som lagts ned utan med hänsyn till målets beskaffenhet och omfattning och den omsorg och skicklighet med vilken arbetet har utförts. Därvid kan även tvisteföremålets värde och betydelsen av målets utgång beaktas (se NJA 1997 s. 854).

U P har yrkat ersättning för rättegångskostnader med sammanlagt 600 004 kr. U Ps ombud har yrkat ersättning med totalt 299 635 kr, varav 210 000 kr för arbete, 23 232 för sakkunnig och 6 476 kr för utlägg samt 59 927 kr för mervärdesskatt. U P har yrkat ersättning med 300 369 kr, varav 209 000 kr för eget arbete/bortfall i näringsverksamheten, 69 126 kr för kapitalförluster i näringsverksamheten, 13 920 kr för volymberäkning bergkross och 6 193 kr för utlägg. Dessutom har det yrkats ersättning för mervärdesskatt med 2 130 kr.

Staten har uppgivit följande angående de kostnadsräkningar U P med om-bud lämnat in. Mervärdesskatten som inräknats i ombudet Viktor Falkenströms kostnadsräkning ska enligt praxis inte betalas av staten, då det rör en näringsverksamhet. 150 000 kronor kan vitsordas som skälig ersättning för ombudet Viktor Falkenström, med hänsyn till att delar av de skador som åberopats saknar samband med reservatsföreskrifterna. De 23 232 kronor som yrkats som ersättning för Ulrik Abelssons vittnesmål vitsordas. Övriga utlägg för ombudet Viktor Falkenström vitsordas. U Ps inlämnade faktura med fakturanummer 17:04-27 vitsordas i sin helhet. U Ps inlämnade faktura med fakturanummer 17:04- 28 vitsordas vad avser punkterna 3-5, övriga delar i fakturan bestrids. Staten har tillagt att U P har ombud och att det därmed inte är rimligt att staten ska ersätta U Ps egna arbete i målet.

Mark- och miljödomstolen har till att börja med ingen anledning att ifrågasätta skäligheten av de belopp som avser utlägg, arvode för sakkunnig (Ulrik Abelsson) och volymeräkning som vitsordats av staten. U P är således i denna del berättigad till ersättning med 49 821 kr.

Nästa fråga är om yrkad ersättning för ombudsarvode är skäligt. Staten har i denna del vitsordat 150 000 kr. Viktor Falkenström har yrkat ersättning för tiden från och med 28 april 2016 och fram till dag för huvudförhandling den 3 april 2017 med 269 927 inklusive mervärdesskatt. Enligt praxis kan inte mervärdesskatten anses som en slutlig kostnad för U P eftersom han har möjlighet att dra av mervärdesskatten i sin näringsverksamhet (NJA 2014 s. 318). Denna post är således inte ersättningsgill. När det gäller ombudets yrkade ersättning för arbete anser domstolen att den får anses skälig med hänsyn till målets beskaffenhet och omfattning. Skälig ersättning för ombudets arbete är således 210 000 kr.

Återstår då U Ps yrkande om ersättning för eget arbete och kapitalförluster i näringsverksamheten. Eftersom U Ps ombud yrkat ersättning för arbete från och med den 28 april 2016, kan U P i och för sig tillerkännas ersättning för eget arbete för tiden dessförinnan. Han har yrkat ersättning för 61,5

timmars arbete för tiden 30 maj 2014 till och med den 15 oktober 2015. Domstolen anser att ersättning för 50 timmars arbete får anses skäligt för talans förberedande. Vidare har han rätt till ersättning för förberedelse och deltagande vid syn, vilket staten vitsordat, samt förberedelse och inställelse vid muntlig förberedelse och huvudförhandling, samt tidsspillan, med sammanlagt 35 timmar. Arvodet kan dock inte sättas högre än 300 kr/timme med hänsyn till att inga sociala avgifter m.m. ingår i beloppet. Ersättning för mervärdesskatt kan inte utgå i enlighet med vad som ovan anförts. När det gäller kapitalförluster i näringsverksamheten är sådana inte ersättninggilla (se bl.a. Ekelöf, Bylund, Edelstam, Rättegång, tredje häftet, 7 uppl., s. 277 ff, Zeteo). U P ska således ersättas för eget arbete och tids-spillan med sammanlagt 25 500 kr. Den totala ersättningen för skäliga rättegångskostnader i målet är således 285 321 kr.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se [bilaga](#) (DV 425)

Överklagande senast den 23 maj 2017. Prövningstillstånd krävs.

Marianne Wikman Ahlberg

Monica Haapaniemi

Ulrika Haapaniemi

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Marianne Wikman Ahlberg, ordförande, och tekniska råden Monica Haapaniemi och Ulrika Haapaniemi samt den särskilda ledamoten Per Nyström.